

APOSTLITE PÜHAPÄEV AD 2023

Mt 16:13–19 (Hs 2:1–8; Ef 2:19–22)

13 Kui siis Jeesus tuli Filippuse Kaisarea aladele, küsis Ta oma jüngritelt: «Kelle ütlevad inimesed Inimese Poja olevat?»

14 Aga nemad kostsid: «Mõned ütlevad Ristija Johannese, teised aga Eelija, teised aga Jeremija või ühe prohveteist.»

15 Tema küsis neilt: «Aga teie, kelle teie ütlete minu olevat?»

16 Siimon Peetrus kostis: «Sina oled Messias, elava Jumala Poeg.»

17 Jeesus vastas talle: «Sa oled õnnis, Siimon, Joonas poeg, sest seda ei ole sulle ilmutanud liha ja veri, vaid minu Isa, kes on taevas.

18 Ja mina ütlen sulle: Sina oled Peetrus ja sellele kaljule ma ehitän oma koguduse, ja põrgu väravad ei saa sellest võitu.

19 Ma annan sulle taevariigi võtmed, ja mis sa iganes kinni seod maa peal, see on seotud ka taevas, ja mis sa iganes lahti päästad maa peal, see on lahti päästetud ka taevas.»

Olles tulnud Filippuse Kaisarea aladele, küsis Jeesus oma jüngritelt, üteldes: «Kelle ütlevad inimesed Inimese Poja olevat?» Nemad aga ütlesid: «Mõned Ristija Johannese, mõned Eelija, teised aga Jeremija või ühe prohveteist.» Ta ütles neile: «Teie aga – kelle te ütlete mu olevat?» Siimon Peetrus aga ütles vastust andes: «Sina – Sa oled Kristus, elava Jumala Poeg!» Ja Jeesus ütles vastates: «Õnnis oled, Siimon Joonas poeg, sest liha ja veri ei ole sulle seda ilmutanud, vaid minu Isa, kes on taevastes. Ja mina ütlen sulle, et sina oled Peetrus ja selle kalju peale ma võtan ehitada oma koguduse ja põrgu väravad ei saa tema üle võimust. Ja ma annan sulle taeva kuningriigi võtmed ning kui sa midagi maa peal kinni seod, siis saab see olema taevas kinni seotud, ja kui sa midagi maa peal lahti päästad, siis saab see olema taevas lahti päästetud.»

Sissejuhatus

Esimese evangeeliumi autoriks on kiriku pärimuse järgi Alfeuse poeg Matteus, kelle Jeesus kutsus apostlite hulka Kapernaumas, kus ta pidas tõlneriametit (Mt 9:9). Pärast Jeesuse taevasseinemist tegutses Matteus esialgu Palestiinas; tema hilisema elu kohta meil kindlad teated puuduvad. Kiriku traditsioon märgib paikadena, kuhu ta oma kuulutustööga jõudis, Etioopiat, Pärsiat ja Partiat, kus ta olla ka märtrina surnud.

Vana pärimuse järgi kirjutanud Matteus oma evangeeliumi esmalt aramea keeles, hiljem olla see tõlgitud kreeka keelde. Evangeeliumi tekkeajaks peab varasem pärimus aega enne Jeruusalemma piiramist ja hävitamist aastal 70, uuemad autorid nihutavad evangeeliumi tekkeaja enamasti sellest hilisemaks (väites ühtlasi, et evangeeliumi autor on teadmata).

Üheks Matteuse evangeeliumi silmatorkavaks jooneks on Vana Testamendi prohvetikuulutuste täitumise rõhutamine. Sellest võib järeldada, et Matteusele oli oluline oma kaasmaalaste – ja usukaaslaste – veenmine selles, et Jeesus on tõesti tõotatud ja oodatud Messias. Teisalt on Matteuse evangeeliumis selgelt tajutav universaalsuse-taotlus, mis kinnitab, et ligipääs Kristuses ilmunud armule on avatud kõigile rahvastele.

Viimasest tunnistab ka Jeesuse sugupuu kohe evangeeliumi alguses. Kuigi see algab sõnadega «Jeesuse Kristuse, Aabrahami poja, Taaveti poja sugupuu» (Mt 1:1), ei ole selle eesmärgiks mitte ainult kinnitada Jeesuse juriidilist põlvnemist Taaveti kuninglikust soost, vaid rõhutada, et Jeesus on «Aabrahami poeg», s.t toosama tõotatud Seeme, kelle nimel «õnnistavad endid kõik maailma rahvad» (1Ms 22:28; vrd Gl 3:8).¹

Selle universaalsuse-taotlusega sobituvad suurepäraselt ka Matteuse evangeeliumi lõpusõnad: «Minule on antud kõik meelevald taevas ja maa peal. Minge siis, tehke jüngriteks kõik rahvad, ristides neid Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimesse ja õpetades neid pidama kõike, mida mina olen teil käskinud! Ja vaata, mina olen iga päev teie juures ajastu lõpuni.» (Mt 28:18–20)

Laias laastus jaguneb Matteuse evangeelium kolmeks²:

Mt 1:1–4:16	sissejuhatus ja ettevalmistus;
Mt 4:17–16:20	Jeesuse tegevus Galileas;
Mt 16:17–28:20	Jeesuse teekond Jeruusalemma, kannatused, surm, ülestõusmine ja taevasseminemine.

Matteuse jutustamislaad ei jäta muljet, nagu üritaks ta uskmatut või kõhklevat lugejat veenda, vaid pigem on tegemist selgitava ja õpetusliku tekstiga, mis on mõeldud juba olemasolevale kristlikule kogudusele, kes on juba ära tundnud või just ära tundmas oma kutsumust missiooniks kõigi rahvaste juures. Nii on, nagu öeldud, Matteuse evangeelium ühelt poolt üsna «juutlik» tekst oma rohkete Vana Testamendi tsitaatidega, teisalt aga – ka nendesamade tsitaatide valikut arvestades – avatud ka paganaile.

¹ Jeesuse sugupuu viimased eestikeelsed tõlked ei edasta hästi originaali dünaamikat. Õigem oleks tõlkida nagu 1739. aasta Piiblis: «Abraam sünnitas Isaaki, ja Isak sünnitas Jakobi» jne, kuna eesmärgiks on rõhutada tõotatud seemne aktiivset edasiandmist põlvest põlve. Ühtlasi viitab sõna γεννάω – siinkohal «last eostama» – kasutamine üsna selgelt evangelisti taotlusele kõrvutada Jeesuse Kristuse «saamise raamat» (Mt 1:1) – Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ – «taeva ja maa saamise raamatuga» (1Ms 2:4) – ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς –, mõtestades Kristuses toimunut uue loomisena.

² Üks huvitav võimalus Matteuse evangeeliumi algusosa ülesehituse vaatlemisel on selle võrdlemine viie Moosese raamatuga: Mt 1 – alguslood (1Ms); Mt 2 – pagendus Egiptuses ja naasmine (2Ms); Mt 3 – Seadus (3Ms; vrd Mt 3:15); Mt 4 – kõrbes (4Ms); Mt 5–7 – Uus Seadus (5Ms).

Suurepäraselt näitavad neid mõlemat poolt Jeesuse avaliku tegevuse alguse kohal seisvad prohvet Jesaja sõnad: «Sebulonimaa ja Naftalimaa, mere teel, sealpool Jordanit, paganate Galilea, rahvas, kes istub pimeduses, on suurt valgust näinud, ja neile, kes istuvad surma maal ja surma varjus – neile tõuseb valgus!» (Mt 4:15j; vrd Js 8:23–9:1), millele evangelist lisab: «Sellest ajast peale hakkas Jeesus kuulutama: «Parandage meelt, sest taevariik on lähedal!»» (Mt 4:17)

Keelelisi märkuseid

Jeesus – ὁ Ἰησοῦς – nimi Ἰησοῦς tuleneb heebrea nimest יהושע ja tähendab «JHWH on pääste», «JHWH päästab».

Filippuse Kaisarea – Καισαρεία τῆς Φιλίππου – umbes 40 kilomeetrit Galilea järvest põhja pool Hermoni mäe jalamil asunud Filippuse Kaisarea kandis varasemalt tihtipeale sarvilisena kujutatud vanakreeka metsajumaluse Paani järgi nime Panion või Paneas. Nelivürst Filippus tegi linnast oma administratiivkeskuse, andes sellele keiser Tibeeriuse auks nime Kaisarea (Caesarea). Selle eristamiseks teistest samanimelistest linnadest nimetati seda Filippuse Kaisareaks. Hiljem, aastail 61–68 kandis linn keiser Nero auks nime Neronias, hilisemates rooma allikates on taas kasutusel nimi Paneas. Linn oli tuntud lokkava paganliku kultuse poolest, muuhulgas oli seal kaljukoopa suul asunud Paani tempel, mida mõnedel andmetel olla nimetatud allilma (ehk põrgu) väravaks.

Küsis – ἠρώτα – sõna ἐρωτάω tähendab «küsimine», «nõudma», «[tungivalt] paluma» ning selle kaastähenduseks on proovile panemine, läbikatsumine.

Jüngritelt – τοὺς μαθητάς – sõna μαθητής – «jünger», «õpilane» – tuleneb verbist μαθηθῆναι – «õppima», «teadmisi omandama», ka «[tundma] õppima», «mõista/arusaada püüdma».

Prohvet – τῶν προφητῶν – sõna προφήτης – «prohvet» – tuleneb verbist φημί – «ütleva», «lausuma», «teada andma» –, millele on lisatud eesliide πρό – «ees», «ette».

Küsis – λέγει – «ütleva».³

Siimon – nimi Σίμων tuleneb heebrea nimest שמון – «ta on kuulnud».

Peetrus – nimi Πέτρος tähendab «kalju».

Kostis – ἀποκριθεὶς...εἶπεν – sõnasõnalt: «vastates...ütles». Sõna ἀποκρίνομαι – «vastama», «vastust andma» – tähendusvarjunditeks on nii teatav lõplikkus kui ka

³ Viimases eestikeelses redaktsioonis (ja EELK Kirikukäsiraamatu Lugemiste raamatus) on originaalis kasutatud oleviku ajavorm tõlgitud tihtipeale lihtminevikuks. Tegemist on väga kahetsusväärse stilistilise eksimusega, kuna oleviku kasutamine taolistes kohtades on oluline jutustuse dünaamika tajumiseks.

vastandumine. Selle sõna tüveks olev verb κρίνω tähendab «eristama», «eraldama», «[läbi] uurima», «otsustama», «kohut mõistma».

Messias – ὁ Χριστός – «Kristus». Sõna Χριστός tuleneb verbist χρίω – «võidma», «salvima» – ja tähendab sedasama, mida heebrea מָשִׁיחַ – «Messias», «Võitu».

Õnnis – μακάριος – sõna μακάριος tähendab nii «õnnis» kui «õnnelik».

Joonas poeg – Βαριωνᾶ – nim ברִינָה – Bar-Joonas – koosneb aramea sõnast ܒܪ – «poeg» – ja nimest ܢܗܝ – «tuvi», «Joonas».

Ilmutanud – ἀπεκάλυψέν – sõna ἀποκαλύπτω – «ilmutama», «avaldama», «teatavaks tegema» – tähendab sõnasõnalt «katet eemaldama», nagu ka ladina *revelo*.

Liha – σὰρξ – sõna σὰρξ – «liha» – tähistab Uues Testamendis enamasti inimese langenud, patust olemust, vahel ka neutraalselt inimese ihu või kõike elavat.

Kaljule – τῆ πέτρα – sõna πέτρα tähendab «kalju», «kaljurünk», ka «suur kivi».

Ehitat – οἰκοδομήσω – originaalis on tegemist millegi kindlasti toimuma saamist väljendava tuleviku ajavormiga.⁴

Koguduse – τὴν ἐκκλησίαν – sõna ἐκκλησία – «kogudus», «kirik» – koosneb seestütlevast eessõnast ἐκ ja verbist καλέω – «kutsuma» – ning tähendab sõnasõnalt «välja kutsutute kogu».

Põrgu – ἄδου – sõna ἄδης – «põrgu», «Hades» – tuleneb tõenäoliselt eitavast eesliitest α ja verbist εἶδω – «nägema», «teadma» – tähistades seega kas «nägematut paika», «pimedat paika» või «teadmatut/tundmatut paika» («eiteakus»)⁵.

Ei saa...võitu – οὐ κατισχύουσιν – sõna κατισχύω tähendab «[kellegi üle] võimust võtma», «[kellestki] võitu saama», «[kellestki] tugevam olema».⁶

Sellest – αὐτῆς – võiks tõlkida ka: «temast». Tegemist on naissoost asesõnaga, mis võib käia nii πέτρα – «kalju» – kui ka ἐκκλησία – «kiriku» – kohta.

Annan – δώσω – originaalis on tegemist tuleviku ajavormiga.

Taevariigi – τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν – sõna βασιλεία – «kuningriik», «valitsus» – tuleneb tõenäoliselt sõnast βᾶσις, mis siinses kontekstis tähistab kõrgemal kohal seismist.

⁴ 1739. aasta Piiblis: «tahhan miña ehitada»; 1989. aasta Uues Testamendis: «võtan ehitada».

⁵ 1968. aasta piiblitõlkes: «surmavalla».

⁶ 1989. aasta Uues Testamendis: «ei saa...jagu».

Võtmed – τὰς κλειῶν – sõna κλείς – «võti» – tuleneb verbist κλείω – «sulgema».⁷

Kinni seod – δήσης – sõna δέω tähendab «siduma», «kinnitama».⁸ Originaalis on tegemist tingiva kõneviisiga: «seoksid», «peaksid siduma».

On seotud – ἔσται δεδεμένον – originaalis kasutatud grammatilisi vorme on tõlkes raske edasi anda: sõna εἰμί – «olema» – on siin tuleviku, sõna δέω – «siduma» – aga täismineviku ajavormis. Väljendi mõte on, et praegu maa peal tehtu on kehtiv ja saab kehtima ka taevas.

Lahti päästad – λύσης – sõna λύω tähendab «[seotut] lahti päästma», «valla päästma», «vabaks laskma», «[patust/süüst] lahti mõistma».⁹

On lahti päästetud – ἔσται λελυμένον – vt ülalolevat märkust väljendi «on seotud» kohta.

Sisuline analüüs

Matteuse evangeeliumi kuueteistkümnnes peatükk algab Jeesuse ning variseride ja saduseride vahelise vastasseisu kirjeldamisega: «Ja variserid ja saduserid astusid Jeesuse juurde ning kiusates nõudsid, et Ta näitaks neile tunnustähte taevast.» (Mt 16:1) Jeesus keeldus esialgu tunnustähe tegemisest, et anda hiljem nii neile kui kõigile teistele üks hoopis teistsugune tunnustäht kui see, mida nad ootasid: «See kuri ja abielurikkuja sugupõlv nõuab tunnustähte, aga talle ei anta muud kui prohvet Joona tunnustäht.» (Mt 16:4) Jeesus kõneleb siin oma surmast ja ülestõusmisest (vrd Mt 12:39j), millest saab inimeste igavest saatust otsustav proovikivi.

Pärast seda, kui Jeesus oli manitsenud oma jängreid hoiduma «variseride ja saduseride haputaignast», s.t nende õpetusest (Mt 16:11j), suundus ta Kaisarea Filippuse aladele – Galilea järvest umbes poolsada kilomeetrit põhja pool asuvasse piirkonda, mis arvatavasti oli kõige kaugem paik Jeruusalemmast, kus Jeesus kogu oma avaliku tegevuse vältel viibis. Et just seal kõlas Peetruse tunnistus Jeesusest kui oodatud Messiasist ning algas Jeesuse teekond Jeruusalemma ja Kolgata risti poole, ei saa olla juhuslik, eriti silmas pidades, et tegemist oli kõige paganlikumaks peetud piirkonnaga Iisraelis: «...paganate Galilea, rahvas, kes istub pimeduses, on suurt valgust näinud, ja neile, kes istuvad surma maal ja surma varjus – neile tõuseb valgus!» (Mt 4:16)

⁷ Vastupidiselt avamist tähistavale soome sõnale «avain». Eestikeelne «võti» tuleneb tõenäoliselt sõnast «võtma».

⁸ Muuhulgas tuleneb siit ka sõna δουλος – «ori».

⁹ 1989. aasta Uues Testamendis: «lahti seod».

Kui varem olid nii Jeesuse vastased kui pooldajad, sealhulgas Tema jüngrid, üritanud ise saada vastust küsimusele, kes Jeesus on (Mt 8:27) ning kas Ta on see, «kes pidi tulema» (Mt 11:3) või on vaja oodata kedagi teist, siis nüüd küsib Jeesus oma jüngrite, tõenäoliselt kaheteistkümne apostli käest: «Kelle ütlevad inimesed Inimese Poja olevat?» On selge, et Jeesus ei esita seda küsimust ei uudishimust ega avaliku arvamuse uurimise soovist, vaid selleks, et anda oma jüngritele õppetund. Jüngrid reageerivad täpselt nii, nagu Jeesus ootas, s.t toovad esile kõikvõimalikke erinevaid vastuseid: «Mõned ütlevad Ristija Johannese, teised aga Eelija, teised aga Jeremija või ühe prohvetiteist.» (Mt 16:14)

Seda, et tegemist võib olla surnuist üles tõusnud Ristija Johannesega, kartis näiteks nelivürst Herodes, kes oli lasknud Johannese hukata:

«Tol ajal sai nelivürst Herodes kuulda, mida Jeesusest räägiti. Ja ta ütles oma meestele: «See on Ristija Johannes! Tema on üles äratatud surnuist ja seepärast toimivad imevæed tema kaudu.» Herodes oli ju Johannese kinni võtnud, aheldanud ja pannud vanglasse Heroodiase, oma venna Filippuse naise pärast.» (Mt 14:1–3).

Ülejäänud arvamused olid tõsiseltvõetavamad, kuna elusalt taevasse võetud prohvet Eelija tagasitulekut oodati näiteks prohvet Malaki töötuse põhjal:

«Vaata, ma läkitan teile prohvet Eelija, enne kui tuleb Issanda päev, suur ja kardetav. Ja tema pöörab vanemate südamed jälle laste poole ja laste südamed vanemate poole, et ma ei peaks tulema ja lööma maad needusega.» (Ml 3:23j).

Sarnane ootus võis puudutada ka prohvet Jeremijat, kelle surmast Vana Testament ei räägi, ent kellest kõneleb huvitav pärimus teises Makkabite raamatus:

«Kirjades on veel, kuidas prohvet Jumala käsul oli käskinud kogudusetelki ja seaduselaegast endale järgneda, kui ta läks mäele, kuhu Mooses oli tõusnud Jumala pärisosa nägemiseks. Kui Jeremija oli sinna tulnud, siis ta leidis koopataolise ruumi ja viis sinna kogudusetelgi, seaduselaeka ja suitsutusaltari ning sulges sissepääsu. Mõned, kes teda olid saatnud, tulid pärast sinna, et tähistada teed, aga nad ei suutnud seda leida. Kui Jeremija sellest teada sai, siis ta sõitles neid ja ütles: «See paik peab jääma tundmatuks, kuni Jumal jälle kogub rahva ja halastab tema peale. Siis Issand teeb kõik avalikuks ning Issanda auhiilgus ja pilv saavad nähtavaks, nõnda nagu see oli Moosese ajal, ja nõnda nagu Saalomon palus, et seda paika suuresti pühitsetaks.»» (2Mak 2:4–8) Niisiis võidi rahvalikus vagaduses seostada lõpuaegade saabumist prohvet Jeremija naasmisega, mis juhatab sisse Jumala auhiilguse avalikukssaamise ja Iisraeli kuningriigi taastamise.

Kas «üks prohvetitest» tähistab lihtsalt järjekordset prohvetit või hoopis Moosese poolt ette kuulutatud suurt lõpuaegade prohvetit¹⁰, seda on raske ütelda, ent üks on kindel: mitte kordagi ei maini keegi, et Jeesus võiks olla Kristus, s.t oodatud Messias.

¹⁰ «Ma äratan neile ühe prohveti nende vendade keskelt, niisuguse nagu sina, ja ma panen oma sõnad ta suhu ja ta räägib neile kõik, mis mina teda käsin.» (5Ms 18:18; vrd Ap 7:37)

Jeesus jätkab, nagu Ta ilmselt oligi kavatsenud: «Aga teie, kelle teie ütlete minu olevat?» (Mt 16:15). Nüüd ei kõla vastus enam mitmest suust, vaid Peetrus vastab kõikide nimel: «Sina oled Messias, elava Jumala Poeg!» (Mt 16:16) Jumala Pojaks olid jüngrid nimetanud Jeesust juba varem (Mt 16:33), ent Kristuseks ehk Messiaks mitte kunagi. Just siin peab olema põhjus, miks Jeesus kuulutas Peetruse tema vastust kuulates õndsaks: Peetruse tunnistus tähendas, et Jeesuse jüngrid olid mõistnud (kui ka veel mitte kõigi detailideni), kellega on tegemist: et Jeesus on tõepoolest see, kes pidi tulema, keda oli pikisilmi oodatud ja kelles on täidetud kõik Jumala töötused (vrd 2Kr 1:20).

Jeesus on elava Jumala Poeg, Jumala Võitu ja Läkitatu, kes on tulnud, et täita ülesanne, mille Isa oli Talle andnud ja millest tunnistas ka Tema nimi: päästa oma rahvas nende pattudest (Mt 1:21). Jeesus on Immaanuel, Jumal meiega, kelles on läinud täide kõik, mida Issand oli oma prohvetite kaudu rääkinud (vrd Mt 1:22j).

Nagu öeldud, kiidab Jeesus Siimon Peetruse ta vastuse peale õndsaks ning selgitab, miks Ta seda teeb: «Seda ei ole sulle ilmutanud liha ja veri, vaid minu Isa, kes on taevas.» (Mt 16:17) Jeesuse sõnad toovad esile omapärane kontrasti: vastupidiselt esmamuljele ei vastandu siin mitte ühelt poolt muude inimeste ja teisalt apostlite arvamused, vaid hoopis ühelt poolt inimeste ekslik arvamus ja teiselt poolt Jumala kindel ja muutumatu tõde. Peetruse vastus, mille peale Jeesus ta õndsaks kiidab, ei ole mitte tema inimliku arutluse tulemus, vaid Taevase Isa ilmutus.

Sisuliselt on see sama, mida Peetrus ja teised apostlid ütlesid hiljem Suurkohtu ees: «Jumala sõna tuleb enam kuulata kui inimese sõna.» (Ap 5:29) või mida Paulus kirjutab tessalooniklastele: «Ja seepärast me tänamegi alatasa Jumalat, et kui te meie käest saite kuulda Jumala sõna, siis te ei võtnud seda vastu mitte inimeste sõnana, vaid sellena, mida see tõepoolest on – Jumala sõnana, mis on tegev ka teie, kes te usute.» (1Ts 2:13)

Võib-olla on tähtis ka see, et Jeesus nimetab siin ka Peetruse isanime: Σίμων Βαριωνᾶ – «Siimon Joonas poeg». Kõige tuntum Joonas oli kahtlemata Vana Testamendi prohvet, kes üritas Jumala eest põgeneda (see tuletab meelde Peetruse kohtumist Jeesusega Appia teel), ent läks viimaks siiski Tema käsul Niinevesse, et sealsele rahvale Jumala kohut kuulutada. Nagu öeldud, viitas Jeesus kolm päeva ja kolm ööd suure kala kõhus olnud Joonale kui sümbolisele tunnistähele oma ristisurma ja ülestõusmise kohta.

Me ei tea midagi Peetruse isast Joonast (keda teinekord nimetatakse ka Johanneseks), ent võib-olla peabki Jeesus siin Peetrust silmas pigem kui «tuvi poega» (vt keelelist märkust nime Joonas kohta), kes on Jeesust Kristuseks tunnistades võrreldav Noale veeuputuse lõppemisest teate toonud tuviga või Niinevele meelearanduse ja pääsemise võimaluse andnud prohvet Joonaga. Peetruse ja teiste jüngrite adressaadiks ei olnud muidugi enam Niineve ega hukatusest pääsenud Noa, vaid terve inimkond, kes ilma päästesõnumita Jeesusest Kristusest oleks määratud paratamatule hukule.

Jeesus andis Siimonale ka nime, mille järgi me teda peamiselt tunneme – Πέτρος, Kalju¹¹ –, jätkates: «Sellele kaljule ma ehitän oma koguduse, ja põrgu väravad ei saa sellest võitu.» (Mt 16:18) Muidugi ei ole Peetrus kalju inimesena – seda oli Jeesus lihast ja verest kõneldes juba selgelt näidanud. Me teame, et inimesena oli Peetrus kõike muud kui kalju – pigem midagi kõikuva pilliroo sarnast, iseäranis siis, kui ta vastupidiselt varasemale kiitlemisele oma Issanda kolm korda ära salgas.

Peetrus on kalju, millele Jeesus ehitab oma koguduse või kiriku, sellena, kes tunnistas Jeesuse Kristuseks, elava Jumala Pojaks, kusjuures ta ei tee seda mitte üksikisikuna, vaid kõiki apostleid esindades. Nii ongi õigupoolest Peetruse ja teiste apostlite ning nendest alates põlvest põlve kogu kristlaskonna poolt edasi antud tunnistus Jeesusest kui Kristusest see kalju, millel püsib kristlik kirik, teades, et teda ei suuta võita ka põrgu väravad, s.t ükski kurjuse ega pimeduse jõud.

Seesama tunnistus kujutab endast ka võtmeid, mis avavad või sulgevad inimestele taevariigi – avavad neile, kes selle tunnistuse vastu ja omaks võtavad, ning sulgevad neile, kes selle tagasi lükkavad. Võib-olla on siin seos Jeesuse poolt hiljem variseridele ja kirjatundjatele öeldud hoiatavate sõnadega: «Aga häda teile, kirjatundjad ja variserid, te silmakirjatsejad, et te lukustate taevariigi inimeste eest! Ise te ei lähe sinna sisse ega lase sisse ka neid, kes tahaksid minna.» (Mt 23:13) Jeesuse apostlid ei tohi nõnda toimida: nende ülesanne on teha kõik võimalik, et inimesed võiksid õppida Jeesust tundma Messiana, s.t oma Päästja ja Lunastajana, ning pääseda taeva kuningriiki.

Kahtlemata pole vale mõista Peetrusele ja teistele apostlitele ning nende kaudu kogu kirikule antud sidumise ja lahti päästmise meelevalda ka kitsamas mõttes võtmete meelevallana, s.t pattude andeksandmise või kinnitamise meelevallana eeskätt pihi käigus.

Luterlikes usutunnistustes seostatakse taevavõtmeid eriliselt piiskoppide meelevallaga, näiteks: «Niisiis õpetavad meie omad, et võtmete ehk piiskoppide meelevald tähendab evangeeliumi järgi meelevalda ja Jumala käsku evangeeliumi kuulutada, patte andeks anda, aga ka kinnitada, sakramente jagada ja talitada.» (Augsburgi usutunnistus XXIII)

Samuti mõistetakse võtmete meelevalla all pattudest lahtimõistmist ehk absoluksiooni: «On üldiselt teada, et me oleme pattudest vabaks kuulutamise ja võtmete meelevalla õnnistust selgitanud ja esile tõstnud sel kombel, et paljud rõhutatud südamed on meie õpetusest lohutust leidnud, kuuldes seda kui Jumala käsku, jah, kui tõelist evangeeliumi sõna, et me usuksime pattudest lahtimõistmist ja oleksime veendunud, et meile antakse patud Kristuse pärast armust andeks, ja mõistaksime, et selles usus me oleme tõepoolest Jumalaga lepitatud.» (Augsburgi usutunnistuse apoloogia XI)

¹¹ Väidetavalt on tegemist esimese korraga kirjalikes allikates, kus Πέτρος esineb isikunimena, niisiis ei laenanud Jeesus olemasolevat nime, sellele sümboolset tähendust andes, vaid lõi sellel hetkel nime, mida sealpeale on kandnud loendamatu hulk mehi.

Schmalkaldia artiklites ütleb Luther võtmete meelevalla kohta: «Võtmed on amet ja meelevald, mis on kirikule Kristuse poolt antud pattude, ja mitte ainult ränkade ja ilmselgete, vaid ka peente, salajaste pattude kinnisidumiseks ja lahtipäästmiseks.», ning lisab: «Kuna ka absolutsioon ehk võtmete meelevald, mis on evangeeliumis Kristuse poolt sisse seatud, on abiks ja lohutuseks patu ning halva südametunnistuse vastu, siis ei tohi pihil või absolutsioonil lasta kirikus mitte mingil juhul kaduma minna.»

Esimesel hetkel võib olla ootamatu, et Jeesus keelab pärast Peetruse õndsaks kiitmist ja talle võtmete meelevalla andmist oma jüngritel kellelegi öelda, et Ta on Messias (Mt 16:20) Põhjus, miks Ta seda teeb, selgub aga kohe: nimelt kuulutab Jeesus ette oma kannatusi, surma ja ülestõusmist, ning me näeme, et selle sõnumi vastuvõtmiseks ja mõistmiseks pole võimeline isegi äsja õndsaks kiidetud Peetrus: «Ja Peetrus viis Ta kõrvale ning hakkas Teda hoiatama: «Jumal hoidku, Issand! Ärgu seda Sulle sündigu!» Tema aga pöördus ja ütles Peetrusele: «Tagane, vastupanija! Sa oled mulle kiusatuseks, sest sa ei mõtle Jumala, vaid inimese viisil!» (Mt 16:22j)¹²

Jeesus on Kristus, töötatud ja pikisilmi oodatud Messias, kes on toonud jumaliku pääste mitte ainult Iisraeli rahvale, vaid kogu inimkonnale. Ta ei ole seda teinud mitte inimliku võimu kehtestamise ega maise riigi rajamise või taastamise kaudu, vaid inimestele pattude andeksandmist tuues ja neid Jumalaga lepitades. Selle hinnaks olid Tema kannatused ja surm – see on allikas, millest lähtub apostlitele ja nende kaudu kogu kirikule antud võtmete, s.t evangeeliumi kuulutamise ja pattudest lahtimõistmise meelevald.

Selle meelevallaga kaasneb kohustus jääda ustavaks Jumala ilmutatud tõe, laskmata end eksitada inimlikest arvamustest, ning valmidus võtta oma rist ja järgneda Jeesusele ka kannatustes ja surmas, sest «kes iganes tahab päästa oma elu, kaotab selle, aga kes iganes kaotab oma elu» Kristuse pärast, «leiab selle» (Mt 16:24j).

Me teame, et hoolimata nõtrusest, kahtlustest, isegi langusest jäid Jeesuse apostlid, kõik peale ühe, Talle ustavaks. Nad suutsid seda, kuna neile oli saanud osaks midagi märksa paremat kui «liha ja vere ilmutus» – nad olid võtnud vastu ilmutus oma Isalt, kes on taevas, ning teadsid, et tõeline kalju, millele nad on rajatud, on Kristus ise.

Jutluseks

Apostlite pühapäev on Eesti kirikus uus nähtus, mille aluseks on koos EELK Kirikukäsiraamatuga kasutusele võetud Soome kiriku lugemiskava.

Kirikukäsiraamatu sissejuhatuses Apostlite pühapäevale öeldakse muuhulgas: «Juba varasel keskajal on apostlite Peetruse ja Pauluse päeva pühitsetud nende märtrisurma

¹² Loe lähemalt Paastuaja esimese pühapäeva 2. lugemisaasta tekstikäsitlusest (Mt 16:21–23).

mälestuseks (peeterpaulipäev, 29. juuni). Nad hukati pärimuse kohaselt Roomas keiser Nero korraldatud vaenamiste ajal, 60. aastail. Kui luterlikus kirikus apostlite päevade tähistamine soikus, tõsteti peeterpaulipäeva piiblitekstit üle sellele pühapäevale.»

Kuigi Apostlite pühapäeva esimese lugemisaasta Evangeeliumiks (Lk 5:1–11) on vanemast luterlikust (ja Põhja-Euroopa) leksionaarist võetud Peetruse kutsumise lugu, ei ole kuuenda Nelipühale (ehk viienda Kolmainupühale) järgneva pühapäeva keskseks teemaks traditsiooniliselt mitte apostlina läkitamine kuulutustööle, vaid pöördumine ning vana seljataha jätmine ja uus elu (vrd ka traditsioonilise Epistliga 1Pt 3:8–15, mida Apostlite pühapäeva lugemiste hulgas ei leidu).

Apostlite pühapäeva teemaks on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Issanda teenistuses». Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi on teise lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks (Hs 2:1–8) prohvet Hesekieli läkitamine, mille juures on oluline sõnum, et prohvet peab kuulutama Issanda sõna ustavalt ka siis, kui seda kuulda ei võeta ja talle vastu pannakse.

Teise lugemisaasta Epistel (Ef 2:19–22) on osa apostel Pauluse julgustavatest sõnadest, millega ta kinnitab seni Jumalast kaugel (või võõrdunud) olnute kuuluvust Kristuse lunastatute hulka, rõhutades ühtlasi, et pühade kaaskodanikena ja Jumala kodakondsetena saavad nad olla rajatud üksnes «apostlite ja prohvetite alusele» ning nende kui Jumala eluhoone, Tema tõelise, elava templi «nurgakiviks on Kristus Jeesus ise».

Kui siia lisada Peetruse tunnistusest ja Jeesuse poolt talle antud kutsumusest kõnelev Evangeelium, milles inimlik arvamus vastandub Jumala ilmutusele, kujuneb pühapäeva keskseks sõnumiks ühtaegu nii manitsus kui julgustus olla, nagu Jumal ütleb prohvet Hesekieli (tõsi, mitte lugemiskavas piiritletud pühakirjalõigus, vaid veidi hiljem), ustav vahimees, kelle ülesanne on hoiatada nii ülekohtuseid kui õigeid ning kutsuda inimesi tõsisele meelesparandusele, jätmata nende eest varjule ka sõnumit vastupanijaid ees ootavast karistusest.

Evangeeliumi keskmeks ei ole aga mitte niivõrd Siimona õndsaks kiitmine ega talle Peetruse nime andmine, vaid ühelt poolt tema tunnistus Jeesusest kui Kristusest, s.t. tõotatud ja oodatud Päästjast, ning teisalt Kristuse poolt apostlitele ja nende kaudu kogu kirikule antud võtmete ehk evangeeliumi kuulutamise ja pattudest lahtimõistmise (või pattude kinnitamise) meelevald. Tegemist on hoomamatult suure kutsumuse ja vastutusega, kuna see, mis on kas kinni seotud või lahti päästetud maa peal, on seotud või lahti päästetud ka taevas, ja see tähendab, et valiku tegemine inimlike arvamuste ja Jumala tõe vahel ei ole mitte mäng, vaid kõige tõsisemas mõttes elu ja surma küsimus.

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jeesusega kokku puutunud inimesed küsisid ikka ja jälle imestades, kes Ta selline on. Temalt paluti või koguni nõuti tunnustähti, mis aitaksid inimestel Teda ära tunda ja Jumala läkitatuna tunnustada. Jeesus enamasti ei vastanud taolistele küsimustele ja keeldus ka tunnustähtedest, rõhutades, et need, kellel on silmad näha ja kõrvad kuulda, peaksid ilma tunnustähtedeta mõistma ja uskuma.¹³ Nüüd aga, olles tulnud Galilea paganlikele äärealadele, paika, kus kummardati mitmeid ebajumalaid ja kus mõned uskusid asuvat isegi põrguvärvad, küsib Jeesus oma jüngritelt ise, kelle inimesed ütlevad Ta olevat. Jüngrid annavad terve rea vastuseid, ent need kõik on vaid inimeste arvamused ja paraku valed.
2. Jeesus ei jää jüngrite vastusega rahule, vaid küsib edasi: «Aga teie, kelle teie ütlete minu olevat?» Nüüd vastab Peetrus kõigi apostlite nimel: «Sina oled Kristus, Messias, elava Jumala Poeg!» See on õige vastus – isegi kui Peetrus selle ulatust sel hetkel veel ei mõistnud. Jeesus kiitis Peetruse selle vastuse peale õndsaks, kuna Peetrus ei juhindunud mitte inimlikust arvamusest, vaid võttis omaks talle ilmutatud jumaliku tõe ning andis sellest tunnistust. Just see on kalju, millele Issand on rajanud oma koguduse või kiriku: tunnistus Temast kui Kristusest, Jumala Pojast, kes on tulnud, et anda oma elu ning päästa oma kannatuste, surma ja ülestõusmise läbi inimkond patust ja lepitada Jumalaga. See on tunnistus, mida ei saa meile ilmutada ei liha ega veri, vaid üksnes Jumal. See on tunnistus, mida peame andma edasi, nagu seda on apostlitest alates põlvest põlve kuni meie päevini edasi antud – jumalik tõde Kristusest, mitte kõikvõimalikud inimlikud arvamused.
3. Kahtlemata ei mõistnud Peetrus ega teised apostlid sel hetkel Jeesust lõpuni. Me ei saagi Jumalat ja Tema armu lõpuni mõista – pigem saame selle üle imestada, selle ette kummarduda, seda imetleda ning Jumalat selle eest kiita ja tänada. Ning seda nii hästi, kui suudame, edasi kuulutada – mitte inimeste, vaid Jumala sõnana, et see võiks tuua pääste ja saada tegevaks kõigis, kes selle vastu võtavad ja seda usuvad. Põrgu värvad, patu ja kurja väed ei suuda saada võimust apostlite tunnistusele ja Kristusele endale kui tõelisele kaljule rajatud kirikust. Samamoodi ei tohi me lasta kurjal saada võitu ka usust meie endi südames, ei patu ega kahtluste läbi. Jeesus andis Peetrusele ning tema kaudu kõigile apostlitele ja kogu kirikule taevariigi võtmed. Evangeeliumi kuulutamise, aga ka päris konkreetselt inimestele nende pattude andeksandmise kaudu kasutab kirik talle antud võtmete meeleva, et oleksime patust lahti mõistetud nii maa peal kui taevas ega peaks kartma, et taevariigi värv võiks olla meie eest suletud.

¹³ «Kui siis Johannes vangihooes kuulis Kristuse tegudest, saatis ta oma jüngrid Temalt küsima: «Kas Sina oled see, kes pidi tulema, või jääme ootama teist?» Ja Jeesus vastas neile: «Minge teatage Johannesele, mida te kuulete ja näete: pimedad näevad jälle ja jalutud kõnnivad, pidalitõbised saavad puhtaks ja kurdid kuulevad ja surnud tõusevad üles ja vaestele kuulutatakse evangeeliumi ja õnnis on see, kes ei pahanda ennast minu pärast!» (Mt 11:2–6)